

BURKINA FASO SİYASETİNDE İDEOLOJİ VE PRAGMATİZM*

Dr. Öğr. Üyesi Mürsel Bayram

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü
ORCID: 0000-0003-0171-20TX

Öz

İdeoloji-pragmatizm ilişkisi, temelde “fikir” odaklı siyaset ile “fayda” odaklı siyaset anlayışı arasındaki karşıtlığa dayanmaktadır. Fikir odaklı siyaset, teorik olarak İdealist kabul edilirken fayda/çıkar odaklı siyaset, yoğunlukla Realist çerçevede açıklanmaktadır. Elbette Realist/pragmatist siyaset de bir fikre dayanmakta ancak katı bir ideolojizm içermemektedir. Aynı şekilde, her ideolojik siyaset ütopyik bir idealizm anlamına gelmemekte, hatta ideolojik siyaset de kendi bağlamında pragmatist boyutlar içerebilmektedir. İdeoloji ile pragmatizm arasındaki bu iç içe geçme halini devlet adamlarının kişisel özellikleri daha da karmaşıktır. Bir devlet adamı ideolojisine sadık bir siyaset izlerken, diğeri pragmatizm adına ideolojik esneklik gösterebilmektedir. İdeolojik ve pragmatist siyaset biçimlerinin bütün devletlerde bir karşılığı bulunabilirse de keskin ideolojik “sadakat ve ihanet” durumlarına genellikle kurumsallaşmış bir devlet yapısına sahip olmayan az gelişmiş ülkelerde rastlanmaktadır. Bunlardan biri de Batı Afrika ülkelerinden Burkina Faso’dur. Burkina Faso, az gelişmiş Afrika devletlerinin siyaset anlayışını örnekleyen bir vaka olarak değerlendirilebilir. Bu varsayımdan hareketle makalede, ideoloji ve pragmatizmin Burkina Faso iç ve dış politikasına nasıl yansıtıldığı analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Burkina Faso, İdeoloji, Pragmatizm, Sankara, Compaore

Ideology and Pragmatism in Burkinabé Politics

Abstract

The relationship between ideology and pragmatism is mainly based on the contradiction between the idea-driven politics and the benefit-driven politics. The politics based on ideas is defined in the context of Idealism, while the politics based on benefit/interest is explained within the frame of Realism. Realist/pragmatist politics is also based on certain ideas, albeit not embracing a strict ideologism. In the same vein, ideological politics does not mean necessarily a utopic idealism and may be pragmatist in its own context. Personal characteristics of statesmen further complicate this matryoshka-like relationship between ideology and pragmatism. Some statesmen may abide by an ideology, while many other may be ideologically flexible for the sake of pragmatism. Those cases of ideological commitment and perfidy are usually observed in underdeveloped nations, even though ideological and pragmatist politics make sense somehow in almost all nations. From this perspective, the present paper analyses how ideology and pragmatism have reverberated in domestic and foreign policy orientations of Burkina Faso as a case to exemplify the general political mind-set of underdeveloped African nations.

Keywords: Burkina Faso, Ideology, Pragmatism, Sankara, Compaore

* Makale geliş tarihi: 13.07.2017
Makale kabul tarihi: 05.12.2017
Erken görünüm tarihi: 04.03.2019

Burkina Faso Siyasetinde İdeoloji ve Pragmatizm

Giriş

İdeoloji, bir hükümetin, partinin veya grubun davranışlarına yön veren sistematik siyasî, felsefî, hukukî, dinî, ahlakî vb. fikirler bütünüdür. İfade etmekte ve belli bir toplumsal sınıfın dünya görüşü ile çıkarlarını yansıtabileceği gibi, bir siyasal sistemi veya rejimi meşrulaştırmak için de kullanılabilir (Heywood, 2007: 7). Bu açıdan ideoloji ile pragmatizm arasında iki yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir. İdeoloji, esnek ve yüzeysel biçimde yorumlandığında etkili bir iktidar aracına dönüşürken kendisine sadık kalındığında pragmatist olmayan bir siyasete yol açabilir.

Bir eylemin doğruluğunu o eylemin sağladığı fayda üzerinden ölçen ve iktisattan eğitim bilimlerine kadar birçok alanda karşılık bulan pragmatist felsefe, siyasetin doğasına içkin bir düşünce tarzıdır. Pragmatizmdeki fayda vurgusu, Realizm'e de kaynaklık etmiş olan Makyavelizm'deki ulusal çıkar vurgusu ile önemli oranda örtüşmektedir. Makyavelizm'in isim babası olan Niccolò Machiavelli'ye (1961: 64-66) göre siyasetçi, “devletin menfaati” için gerektiğinde kanunlara, gerektiğinde kuvvete dayalı bir mücadele yürütebilmeli; “merhametin, sadakatin, dürüstlüğün ve dindarlığın ta kendisiymiş gibi” görünmeli ama gerektiğinde tam aksi yönde kararlar alabilmeli; kısacası, siyasetçi şartlara göre “insanca davranmayı da hayvanca davranmayı da bilmelidir”.

Hem pragmatizmde hem Makyavelizm'de kolektif fayda, bireysel faydanın önündedir. Ancak siyasîlerin bu ayrımı ne derece yapabildikleri tartışmalıdır. Bir devletin çıkarları ile o devleti yöneten bireylerin dünya görüşleri veya kişisel çıkarlarının özdeşleşme ihtimali, hangi siyasî düşünce ve eylemlerin hangi durumlarda Makyavelist/pragmatist, hangi durumlarda egoist/oportunist nitelikte olduğunu belirlemenin zorluğuna işaret etmektedir. Bu durum, özellikle kurumsallaşmamış devlet yapıları için geçerlidir.

Büyük güç konumundaki devletler ile orta ölçekli ve/veya bölgesel güç olarak tanımlanan devletler, gelişmişlik düzeyine bağlı olarak nispeten yerleşik bir siyasal kültüre dayalı daha çok kurumsal, daha az kişisel iç ve dış politikalar

izlerken bunların dışında kalan küçük, az gelişmiş, sömürge tecrübesi yaşamış, çeşitli faktörlerle istikrarsızlaşmış devletlerin iç ve dış politikaları genellikle daha az kurumsal, daha çok kişisel niteliktedir. Bunu Afrika ülkelerinden Burkina Faso üzerinden örneklemek mümkündür.

Burkina Faso, yaklaşık 20 milyon nüfuslu, hem jeopolitik hem jeoekonomik olarak dezavantajlı bir Batı Afrika ülkesidir. Ülke topraklarında 11. yüzyıldan itibaren bir devlet geleneği oluşmuşsa da bu gelenek güçlü ve merkezî bir siyasal yapıya dayanmamış, Fransız sömürgeciliği ile birlikte ise tamamen etkisizleşmiştir. 1960 yılında bağımsız olan ülkede anokratik* olarak tanımlanabilecek bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı, siyasal istikrarı ve kurumsallaşmayı zorlaştırırken kişilere bağlı bir iç ve dış politikayı beraberinde getirmiştir. Makalede söz konusu sürecin tarihsel çerçevede bir analizi yapılmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, sömürgecilik öncesi dönemden başlayarak ideoloji ve pragmatizmin Burkina Faso siyasetindeki yansımaları incelenecektir.

1. Burkina Faso'da Sömürgecilik Öncesi Dönemin Emperyal Pragmatizmi

Sömürgecilik öncesi dönemde Burkina Faso topraklarında dönemin koşullarına uygun, imparatorluk mantığına dayalı konfederatif nitelikte bir devlet yapılanması oluşmuştur. Söz konusu yapılanma, Gana'nın kuzeyinden gelen Mossiler ile mümkün olmuştur. 11. yüzyılın başında Çad Gölü'nün doğusu ile Volta Nehirleri arasında kalan bölgeyi fetheden Mossiler, dört otonom krallıktan (Vagadugu, Tenkodogo, Fadangurma, Zandoma/Yatenga) müteşekkil bir

* Anokrazi, ne tam demokratik, ne tam otokratik olan siyasal sistemleri nitelemektedir. Anokrasilerin en temel dört karakteristiği; kurumsallaşmamış bir devlet yapısı, neredeyse kronikleşmiş bir siyasal istikrarsızlık, ideolojisiz veya yüzeysel/pragmatist bir ideolojiye dayanan iç ve dış politikadır. Anokrazi, çoğunlukla imparatorluk tarzı güçlü bir merkezî siyasal yapının dağılması sırasında merkezkaç unsur olarak ortaya çıkan ve sonrasında yeni bir merkezî siyasal yapı oluşturamayıp eski bağımlılık ilişkilerini farklı şekillerde devam ettirmek zorunda kalan devletlerde görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletlerinin sömürge imparatorlukları, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu kurulan devletlerin önemli bir kısmında anokrazi ortaya çıkmıştır. Bunlar, genellikle dünya siyasetinde ve ekonomisinde marjinal etkiye sahip olan küçük güçlerdir. Burkina Faso, anokrasinin esasında demokrasi ile otokrasi arasında bir geçiş rejimi olmayabileceğini gösteren örneklerdendir. Zira ülkenin siyasî tarihi incelendiğinde, anokrasinin jeopolitik ve jeoekonomik koşullarla tahkim edilen yapısal bir özelliğe dönüşebileceği anlaşılmaktadır.

konfederasyon kurmuşlardır (Englebert, 1996; Izard, 1970; Rupley vd., 2003: 156; Mack-Williams, 1996: 26).

Mossi krallıklarının iç ve dış politikaları, dönemlerinin yönetim anlayışını yansıtan bir pragmatizm içermektedir. Bu tarz siyasal yapıların en temel özelliklerinden birisi, genişleme siyasetidir. Nitekim ekonomik gelişmeyi zorlaştıran olumsuz coğrafi koşullar, Mossileri de çevrelerindeki zenginliklerden faydalanmaya itmiştir. Mossi devletçikleri birbirleriyle neredeyse hiç savaşmamışlar, fakat Orta Nijer bölgesinin zenginliklerini ve Sahra ticaretini ele geçirmek için komşu Mali ve Songhay devletleri ile nüfuz mücadelesi içerisinde olmuşlardır (Isichei, 1997: 270; Izard, 1982: 363-385; Tiendrebeogo, 1963: 7-8).

İç politika bağlamında bakıldığında, *Nakomse* adlı Mossi yönetici sınıfının yine pragmatist davrandığı söylenebilir. *Nakomse*, asimilasyonist bir politika takip ederek fethedilen halkları Mossileştirmeye çalışmış ancak buralardaki geleneksel yapılanmaları muhafaza etmiştir. Bu durum, tebaanın *Nakomse*'ye isyan etme ihtimalini azaltmıştır. Dolayısıyla Mossiler, diğer birçok Batı Afrika devletinde görülen anarşi ve asayiş sorunu ile karşılaşmamışlardır (Shifferd, 1996: 35; Lingane, 2001: 232).

Aynı pragmatizmi Mossilerin Müslümanlara yönelik tutumunda da görmek mümkündür. 17. yüzyıl sonlarında buraya yerleşip Mossi dilini ve kültürünü benimseyen Müslüman tüccarların faaliyetleriyle bölgede İslamlaşma oranı artmıştır. Başlangıçta Müslümanların belli yerlerde yaşamasına ve ibadet etmesine izin verilirken daha sonra bu kısıtlamalar kaldırılmıştır. İlk Müslüman kral olarak bilinen Naba Dulugu (1783-1802), Vagadugu şehrinde bir cami inşa ettirmiş ve oğlunun İslamî eğitim almasını sağlamıştır. Mossi kralları Cuma günleri sarayda Kur'an-ı Kerim okutturmuş, düzenli olarak camiye gitmiş, Müslümanların dinî bayramlarına katılmış ve kendilerine Müslüman danışman tutmuşlardır (Shifferd, 1996: 28-29). Bu uygulamalar, kişisel dinî motivasyonun yanı sıra, Müslüman tebaanın sadakatini temin etme girişimi olarak da yorumlanabilir (Echemberg, 1970; Kobo, 2012: 95; Skinner, 1989: 134-138).

Sömürgecilik öncesi dönemdeki bu tarz uygulamaları “emperyal pragmatizm” olarak değerlendirmek mümkündür. Aynı dönemde dünyanın diğer bölgelerindeki imparatorluklar da fethedilen halkları kendi bünyelerine entegre etmek adına benzer yaklaşımlar sergilemişlerdir. Örneğin, İnkâ ve Osmanlı devletleri yönetsel fayda açısından entegrasyon yönünde politikalar geliştirmişlerdir. Mossiler, bahsedilen devletler kadar geniş bir coğrafyada hüküm sürmeseler de dönemlerinin özelliği olan emperyal pragmatizmi benimsemişlerdir.

2. Fransız Sömürgeciliği Döneminde Pragmatizm

Burkina Faso topraklarında sömürge idaresinin tesisi sırasında dönem dönem halk ayaklanmaları görülmekle birlikte, siyasî elit genel olarak yeni sisteme uyum sağlama veya büyük güçler arası rekabetten yararlanma yönünde bir siyaset izlemiştir. Bu pragmatizm, büyük oranda sömürgeci devletlerle sömürgeleştirilmeye çalışılanlar arasındaki siyasî ve askerî güç asimetrisinden kaynaklanmaktadır.

Mossilerin hüküm sürdüğü bölgeye gelip yerel liderlerle görüşen Fransız kâşif Louis Gustave Binger, 1889'a kadar bölgede Fransa lehine dört himaye (*protectorate*) anlaşması kotarmıştır. Fransa, Vagadugu Kralı Naba Sanem'e de himaye teklif etmiş, ancak Naba Sanem bu teklifi reddederek güneydeki İngilizler ile himaye anlaşması imzalamıştır. Sanem'in halefi Naba Vobogo, Fransız işgali sırasında, selefinin imzaladığı anlaşmaya dayanarak güneydeki İngiliz yönetimine sığınmıştır (Thomson, 2010: 15). Vobogo'dan sonra Vagadugu tahtına Fransız sömürge rejimine tehdit oluşturmayacak krallar geçmiştir. Bunun ilk örneği Fransızların himayesini kabul eden Naba Sigiri, diğer adıyla Mahamadu Kuka'dır. (Ouattara, 2007: 61; Skinner, 1964: 155). Kuka ile birlikte ast düzeydeki yerel yöneticiler de “uyumlu” memurlarla değiştirilmiştir (Englebert, 1996: 121).

İkinci Dünya Savaşı başlayınca Fransız Batı Afrika'sından çok sayıda Afrikalı Almanya'ya karşı savaşmak üzere Fransız ordusuna katılmıştır.¹ Buna Vagadugu Kralı Naba İkinci Kom'un oğulları da dâhildir (Rupley vd., 2003: xxix). Almanya'nın Fransa'yı işgalinden sonra Fransız Batı Afrika'sı bir müddet (1942-1943) Nazi Almanyası'nın kuklası mahiyetindeki Vichy Fransası'nın yanında yer almış; daha sonra Vichy Rejimi'ne karşı Charles de Gaulle tarafından başlatılan Özgür Fransa Hareketi'ni desteklemiştir (Manson ve Knight, 2011: 23).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız Batı Afrika'sında etkili bir siyasî oluşum olarak ortaya çıkan *Rassemblement Démocratique Africain*'in Yukarı Volta temsilcisi Daniel Ouezzin Coulibaly, bağımsızlık taraftarı bir siyaset izlememiş, Fransa'nın çıkarlarını yansıtan “bölgesel birlik” tezini savunmuş ve “az gelişmiş ülkelerin tek partili sisteme fırsat tanımadan siyasî olgunluğa ulaşamayacaklarını” iddia etmiştir (Chafer, 2002: 14). Monarşistler ile Katolik

¹ Burkina Faso'dan çok sayıda kişi Fransız ordusuna askere alınmıştır. Öyle ki Burkina Faso bağımsız olduktan sonra “Savaş Gazileri ve Malûlleri Bakanlığı” bulunan tek Afrika ülkesi olmuştur. Bkz. Ataöv, 1975: 244-245.

misyoner okullarında eğitim görmüş *evolueler** ise Yukarı Volta'nın münferit bir koloni olarak tesis edilmesini savunmuşlardır (Manson ve Knight, 2011: xii; Thompson ve Adloff, 1958: 175-178).

Fransa yönetimi, ABD'nin baskısıyla kaçınılmaz hale gelen dekolonizasyonu kendi lehine çevirmek adına son bir çaba olarak Fransız Batı Afrika'sındaki kolonilerin Fransız Topluluğu'nun üyesi olup olmama konusunda referanduma gitmelerini istemiştir. Bu referandumda sadece Gine tam bağımsızlığı tercih etmiş²; diğer koloniler Fransa'nın yanında yer almıştır. Yukarı Volta da referandumu onaylayarak Fransız Topluluğu dâhilinde otonom bir devlet olmayı tercih etmiştir. Bu tercih iki şekilde açıklanabilir: ülkede ya bağımsızlık yönünde bir siyasî bilinç oluşmamış, ya da bağımlılığın faydası bağımsızlığın maliyetinden daha fazla görülmüştür.

3. Bağımsızlık Sonrası Yarı-Jakobenizmden Pragmatizme Geçiş

Burkina Faso, anti-kolonyalist mücadeleye aktif biçimde dâhil olmamakla birlikte, dekolonizasyon rüzgârından yararlanarak Yukarı Volta Cumhuriyeti (*Republique de Haute-Volta*) adıyla 5 Ağustos 1960'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Ülkenin ilk cumhurbaşkanı Maurice Yameogo'dur. Mossi kökenli animist bir çiftçi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Yameogo, misyoner okullarında ruhban eğitimi aldıktan sonra Fransız sömürge idaresinin çeşitli memur kadrolarında çalışmıştır. 1957'de hükümet konseyine seçilen Yameogo, önce tarım, daha sonra içişleri bakanı olarak görev yapmış; Coulibaly'nin vefatı üzerine hükümet konseyi başkanı, bağımsızlık ilanından sonra ise ülkenin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Yameogo, deyim yerindeyse, "iktidara konmuş" bir *evoluedir*.

Yameogo rejimi, özgün bir siyaset yerine, Fransız sömürge yönetimi tecrübesinin fazlasıyla etkisi altında kalan bir siyaset izlemiştir. Bütün muhalefet partilerini yasaklayarak ülkeyi tek parti devletine dönüştüren Yameogo rejimi,

* *Evolue*, eğitim veya asimilasyon yoluyla "evrimleşmiş" ve Avrupalı değerleri benimsemiş olan yerli Afrikalıları niteleyen bir Fransızca terimdir. *Evolueler* genelde şehirlerde yaşayan, sömürge idaresi altındaki memur kadrolarında hizmet veren ve Fransızca konuşan kişileri ifade etmektedir. Fransa'nın asimilasyon politikasının ürünü olarak ortaya çıkan *evolue* elitler, haliyle bağımsızlık sonrasında daha fazla siyasî ve iktisadî ayrıcalık elde etmişlerdir. Bkz. DeLancey vd., 2010: 160.

2 Gineli entelektüeller, söz konusu anayasanın Afrika'daki Fransız egemenliğini devam ettirmeye yönelik bir formül olduğunu belirterek referanduma "hayır" denilmesi yönünde başarılı bir propaganda yürütmüşlerdir. Bkz. Schmidt, 2007: 157.

bu bakımdan geniş kitleleri temsil etmekten uzak yarı-Jakobenist bir rejim olarak tarif edilebilir (Welz, 2013: 101). Yukarıda *evolueler* ile ilgili dipnotta açıklandığı üzere, sömürge tecrübesi yaşadktan sonra bağımsız olan Afrika devletlerinin ilk yöneticileri, çoğunlukla sömürge idaresinde memur veya asker olarak görev yapmış, sömürgeci yönetim anlayışından etkilenmiş, bağımsızlık sonrasında da bu anlayışı devam ettirmiş olan siyasetçilerdir.

Yameogo'nun *evolue* karakteri, ülkenin iç politikası kadar dış politikasına da yansımıştır. Frankofon Afrika devletleri içerisinde anti-Komünist cephenin en önemli temsilcilerinden biri olan Yameogo rejimi, kendisi gibi Fransa taraftarı Fildişi Sahili ile yakın ilişkiler tesis etmiştir. Gine'nin sosyalist eğilimli Cumhurbaşkanı Ahmed Sékou Touré, Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Felix Houphouët-Boigny'yi "Fransız emperyalizminin destekçisi" olmakla itham ettiğinde, Maurice Yameogo canlı radyo yayınına katılarak Touré'nin eleştirilerine karşı Houphouët-Boigny'yi savunan ve Touré'ye yönelik hakaretler içeren bir konuşma yapmıştır (Englebert, 1996: 45). Yameogo, aynı şekilde, Afrika'daki Arapça yayın yapan birçok basın-yayın organında İsrail'i ziyaret eden Afrikalı liderlerin "emperyalizmin ajanı" olarak lanse edildiği bir dönemde (Haziran 1961) İsrail'i ziyaret ederek resmî temaslarda bulunmuş ve "barış çabalarında İsrail'in yanında yer alacaklarını" belirtmiş; sonrasında, iki ülke arasında dostluk ve teknik yardım anlaşmaları imzalanmıştır (Yitzhak, 1962: 202,336).

12 Haziran 1963'te komşu ülke Togo'da Cumhurbaşkanı Sylvanus Olympio'nun suikast sonucu öldürülmesi, Yameogo'da benzer bir akibete uğrama korkusuna neden olmuştur. Derhal kabine dağıtılarak muhalif siyasetçiler çeşitli gerekçelerle hapsedilmiştir. 3 Ekim 1965'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine Yameogo tek aday olarak katılıp yüzde 99.98 oy oranıyla tekrar seçilmişse de bu "hileli demokrasi" kısa ömürlü olmuştur (Nohlen, 1999: 145). Ekonomik alanda verilen vaatlerin yerine getirilmemesi, bilakis kemer sıkma politikalarına başvurulurken Yameogo ve çevresinin bariz biçimde zenginleşmesi halk tabanında huzursuzluğa yol açmıştır. Nitekim Yameogo iktidarına yönelik yoğun protestolardan sonra "halkın talebi üzerine" ordu 3 Ocak 1966'da yönetime el koymuştur.³

Yameogo sonrası Burkina Faso siyasetinde Aboubakar Sangoule Lamizana'nın dünya görüşü ve pragmatizmi etkili olmuştur. Samo kabilesine mensup Müslüman bir çiftçi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Lamizana, Senegal'de askerî eğitim aldıktan sonra 1936'da Fransız sömürge ordusuna

3 Bu haber başkent Vagadugu'da -sonradan 3 Ocak adını alacak olan- meydanda toplanan kalabalık tarafından sevinçle karşılanmıştır. 3 Ocak ülkede halen "Devrim Günü" olarak kutlanmaktadır. Bkz. Janin, 2010: 100; Kaboré, 2002: 65.

katılmış; Çinhindi ve Cezayir’de savaşıp yüzbaşı rütbesine yükselmiştir. 1961 yılında Genelkurmay Başkanlığına atanan Lamizana, Yameogo rejimini deviren 3 Ocak 1966 ihtilalini gerçekleştirmiştir.

Lamizana dönemi iç ve dış politikası, görece pragmatist bir yön izlemiştir. İlk olarak, önceki iktidar tarafından siyasî arenadan uzaklaştırılmış olan hanedan ailesine yeniden itibar kazandırılmıştır. Bunun göstergesi olarak Naba Kugri, Ağustos 1968’de Millî Düzen Büyük Subayı (*Grand Officier de l’Ordre National*) nişanıyla taltif edilmiştir. Lamizana böylelikle geleneksel siyasal elitlerin desteğini almayı hedeflemiştir (Cyr, 2001: 55; Rupley vd., 2003: xviii; Welch, 1986: 80).

Öte yandan, Gorom-Gorom bölgesini etkileyen şiddetli kuraklık ülkeyi zor duruma sokmuş; öyle ki hükümet, dış borçların 10 yıl ertelenmesini talep etmiştir. Kuraklığın etkisiyle büyüyen ekonomik ve siyasî kriz gerekçe gösterilerek 1974’te anayasaya askıya alınmış, meclis feshedilmiş, *Mouvement National pour la Renouveau* haricindeki bütün siyasî partiler kapatılarak yeniden tek parti iktidarı tesis edilmiştir. Lamizana, bir anlamda kriz üzerinden iktidarını konsolide etmiş ve Mayıs 1978’de yeniden cumhurbaşkanı seçilmeyi başarmıştır (Janin, 2010: 101; Rupley vd, 2003: xviii).

Ekim 1970 ve 1973 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri’ni ziyaret eden Lamizana, Başkan Richard Nixon ile görüşmesinde ülkesindeki kuraklığı gündeme getirmiştir. Fransa’ya ilk resmî ziyaretini Ekim 1971’de gerçekleştiren Lamizana, aynı şekilde ülkesine yapılan kalkınma yardımlarının artırılmasını talep etmiştir. Bunun yanında, Cezayir, Fas, Suudi Arabistan, Libya ve Mısır başta olmak üzere İslam dünyası ile dostane ilişkiler geliştirilmiştir. Şubat 1972’de Mısır’ı ziyaret eden Lamizana, burada İsrail’e karşı verdiği mücadelede Mısır’ın yanında olduklarını ifade etmiştir (Record of the Arab Word, 1972: 930). Askerî birliklerini 1967 öncesi sınırlara çekmeyi reddederek Orta Doğu’daki barış sürecini çıkmaza soktuğu gerekçesiyle 18 Ekim 1973’te İsrail ile diplomatik ilişkiler kesilmiştir.

1975’te Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu’nu (ECOWAS) oluşturan 15 kurucu devletten biri olan Yukarı Volta, aynı yıl İslam Konferansı Teşkilatı’na da üye olmuştur. Ülke bilhassa Arap ve İslam dünyası ile geliştirdiği ilişkiler sayesinde önemli miktarda dış yardım temin etmiş, ülkenin aldığı toplam dış yardım 1979’da 116 milyon dolara ulaşarak rekor kırmıştır (Kobo, 2012: 203; Rupley vd, 2003: 1; Quarterly Economic Review, 1980: ix). Buradan, Lamizana’nın Müslüman kimliğiyle de örtüşen pragmatist dış politika yaklaşımının meyvelerinin alındığı anlaşılmaktadır.

4. İstikrarsızlaşma ve İdeolojik Siyasete Geçiş

Afrika devletlerinde genellikle istikrarsızlık dönemlerinden sonra ideolojik siyasete geçilmiştir. Bu durumlarda muhtemelen ideolojinin istikrar ve bütünleşme yönünde bir işlev görmesi umulmuştur. Böyle bir işlev görmeye en yakın ideoloji olarak ise çoğunlukla Marksizm ve türevleri tercih edilmiştir. Örneğin, yine bir Batı Afrika ülkesi olan Benin’de 1963-1972 yılları arasında gerçekleşen darbe ve darbe teşebbüsleri ülkeyi siyasal kaosa sürüklemiş, bu ortamda darbe ile iktidara gelen Mathieu Kerekou, ilk iş olarak Marksizm’i ülkenin resmî ideolojisi ilan etmiş; bu yolla hem siyasal istikrarsızlığı ortadan kaldırmayı hem de istikrarsızlığı körükleyen kabileci-bölgeci siyaseti yeni bir ideoloji etrafında birleştirmeyi amaçlamıştır.⁴

İdeolojik siyasete geçiş açısından Burkina Faso’da Benin’dekine kısmen benzer bir süreç yaşanmıştır. Lamizana döneminin son yıllarında, dış yardımlara rağmen ekonomik koşulların istenen ölçüde düzelmemesi üzerine sosyalist sendikalar iktidara cephe almış ve ülke genel grevlerle çalkalanmıştır (DuBois, 1969; Kandeh, 2004: 120-134). Grevleri askerî müdahaleler silsilesi takip etmiştir. İlki Kasım 1980’de Albay Saye Zerbo öncülüğünde; ikincisi Kasım 1982’de Binbaşı Jean-Baptiste Ouedraogo taraftarlarınca ve üçüncüsü Ağustos 1983’te Yüzbaşı Thomas Sankara adına olmak üzere sadece üç yıl zarfında üç askerî müdahale gerçekleşmiştir (Otayek, 1989: 13-31, 193).

1980’deki darbeden sonra kurulan askerî komiteye müstakbel cumhurbaşkanları Thomas Sankara ve Blaise Compaore gibi genç subaylar da dâhil olmuştur. Enformasyon Bakanı olarak atanan Sankara, işe bisikletle gidip gelerek ve bakanlık maaşı haricindeki ikramiyeleri reddederek şimdiden halk nezdinde ün kazanmaya başlamıştır (Savonnet-Guyot, 1986: 171-172).

Askerî yönetim, ilk etapta Lamizana iktidarından rahatsız olan bütün muhalif kesimleri kendi safına çekmiş fakat bir süre sonra ekonomik koşulların iyileştirilmesini ve anayasal yönetime geçilmesini talep eden sendikaları karşısına almış; grev yasağı getirip grev düzenleyen veya grevlere katılanları tutuklatmaya kalkmış; böylece kendi sonunu hazırlamıştır (Savonnet-Guyot, 1986: 174; Anyangwe, 2012: 137). Kaotik ortamı gerekçe gösteren ordu mensupları, 7 Kasım 1982’de bir darbe tertip etmiştir. Darbe sonrasında devlet başkanlığına Cerrah Binbaşı Jean-Baptiste Ouedraogo; başbakanlığa ise Thomas

4 Benin’de 29 yıl cumhurbaşkanlığı yapan Kerekou, şartlara göre Marksizm’den Liberalizm’e, Hıristiyanlık’tan İslam’a, İslam’dan Vudu inancına geçiş yapmış; bu bakımdan tam manasıyla pragmatist bir siyasetçi profili çizerek kendisinin de benimsediği “bukalemun” lakabını ziyadesiyle hak etmiştir. Bkz. Claffey, 2007: 98–101; Bayram, 2018: 146-148.

Sankara getirilmiştir. Sankara iktidarı, Burkina Faso siyasî tarihinin en ideolojik dönemini temsil edecektir.

5. Afrika'nın Che Guevara'sı Thomas Sankara (1983-1987)

Sankara, İkinci Dünya Savaşı'nda Fransız ordusunda savaşan ve Naziler tarafından esir alınan bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Fulani-Mossi etnisitesine mensup bir Katolik olan Sankara, misyoner okullarında eğitim almıştır. Madagaskar'da askerî eğitim aldığı sırada (1971-72'de) halk ayaklanmalarına şahit olmuş; fikir dünyasına hâkim olan Marksist-Leninist kitapları da burada okumuştur. 1974'te Yukarı Volta ile Mali arasında patlak veren sınır savaşında kabiliyetli bir asker olarak sivrilen Sankara, Zerbo iktidarında Enformasyon Bakanı olarak görev yapmış fakat hükümetin işçi politikasını gerekçe göstererek kısa süre sonra istifa etmiştir. Sankara bu dönemde Henri Zongo, Jean-Baptiste Lingani ve Blaise Compaore ile birlikte Komünist Subaylar Grubu'nu kurmuştur (Sankara, 2007: 9-37).

1982 darbesinden sonra Ouedraogo hükümetinin başbakanı olan Sankara, kendisi gibi Marksist ideolojiyi benimsemiş kişilerden oluşan bir hükümet kurmuş; dış politikada (kişisel dış politika da denilebilir) ise bilhassa Libya ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Öyle ki Libya Lideri Muammer Kaddafi, Nisan 1983'te Yukarı Volta'ya resmî ziyaret gerçekleştirmiş fakat sadece Sankara ile görüşüp Devlet Başkanı Ouedraogo'ya uğramadan dönmüştür (Janin, 2010: 103).

Sankara'nın Ouedraogo'yu gölgede bırakması ve Libya ile yakınlaşması hem rejim içindeki muhafazakârları hem de Çad üzerinden Libya ile çatışan Fransa'yı rahatsız etmiştir. Sankara'nın "Kaddafi ile flörtünü" sonlandırmak isteyen Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand, Afrika işlerinden sorumlu danışmanı Guy Penne'i 16 Mayıs 1983'te Yukarı Volta'ya göndermiştir (Martens, 1989: 77-78). Bu ziyaretin hemen sonrasında "Libya taraftarı anti-Fransız unsurları hükümetten tasfiye etmek" adına Başbakan Thomas Sankara ve Askerî Konsey Sekreteri Jean-Baptiste Lingani tutuklanmıştır. Başkent Vagadugu'da Sankara ve Lingani'nin serbest bırakılmasını talep eden geniş çaplı gösteriler düzenlenince Sankara ve arkadaşları cezaevinden çıkarılıp ev hapsine alınmıştır. Bu arada Ouedraogo rejimine açık cephe almış olan Libya yönetimi, bir radyo istasyonu vasıtasıyla Sankara lehinde propaganda yapmaya başlamıştır. Nitekim Sankara, dışarıdan Kaddafi yönetiminin, içeriden Compaore komutasındaki askerler ile öğrenci örgütlerinin desteğiyle 4 Ağustos 1983'te Ouedraogo rejimini devirmeyi başarmıştır. Devlet ve hükümet başkanlığını üstlenen Sankara, hem şeklen hem fikren Fidel Castro ve Che Guevera'yı takip

etmiş, ilk iş olarak ülke geneline yayılan Küba tarzı Devrim Muhafaza Komiteleri kurdu muştur (Jaffré, 2007; Rupley vd., 2003: 46).

Sankara, haliyle ideolojik yönelimini ülke politikasına yansıtmiş ve gerçekten de Yukarı Volta gibi bir ülke açısından devrim sayılabilecek uygulamalara imza atmıştır. İç politikada fakirlikle mücadeleye ağırlık verilmiş; bu kapsamda feodal unsurların elindeki topraklar köylülere dağıtılmış ve devlet-köylü işbirliği ile uygulanan tarımsal reformlar sayesinde ülke, tarihinde ilk kez gıda yönünden kendi kendine yeter hale gelmiştir (Katangole, 2011: 92). Bunun dışında hayatın birçok alanında önemli kampanyalar başlatılmıştır. Ülke çapında okur-yazarlık düzeyinin artırılması; iki buçuk milyon çocuğun hastalıklara karşı aşılması; kabineye beş kadın bakan atanması ve çokeşliliğin yasaklanması bunlardan birkaçıdır. Modernizasyon alanındaki teşebbüsler arasında ise Kompienga Barajı ve Kossodo Sanayi Bölgesi ile kara ve demiryolu ağı projeleri sayılabilir. Sankara'nın dört yıllık iktidarında şahsiyetiyle özdeşleşen asıl cesur kararlar ise millî ekonomi ve tasarruf kültürüyle ilgilidir. Kendisi dâhil bütün memur maaşlarında tenzilat yapılması, bütün memurlara Faso Fani adındaki millî üretim bir kıyafet giyme zorunluluğunun getirilmesi ve diplomatların kullandığı lüks makam araçlarının satılıp yerine çok daha ucuz araçların alınması bunlara örnektir. Bu uygulamalar halk tabanında olumlu karşılık bulmakla birlikte muhalif olanları saf dışı etmek ve Sankarist devrimleri daha rahat uygulayabilmek adına iktidarın giderek otoriterleştiği de görülmüştür.

Ülkenin yaşadığı radikal değişim sürecini sembolleştirmek, yolsuzlukla mücadeleyi millî kimlikle bütünleştirmek ve Fransız sömürge yönetimi döneminin hatıralarından kurtulmak için 1984'te ülkenin ismi yerel dilde "Dürüst İnsanların Ülkesi" anlamına gelen "Burkina Faso" ile değiştirilip yeni bir bayrak ve millî marş belirlenmiştir. İyi bir gitarist olan Sankara, yeni ülkenin yeni millî marşını kendisi kaleme almıştır (Bonkougou, 2007; Kandé, 2010: 303).

Sankara dönemi dış politikası da aynı şekilde Marksist ideoloji doğrultusunda şekillenmiştir. 1984'te BM'deki konuşmasında Batı dünyasındaki servet birikimi ile Üçüncü Dünya'nın fakirleşmesi arasındaki ilişkiye işaret eden Sankara, 1987'de Afrika Birliği'ndeki konuşmasında ise Batılı olmayan ülkelerin Batılılardan aldıkları borçları geri ödeme zorunluluklarının olmadığını, artık dış yardım yerine karşılıklı dayanışma ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Kandé, 2010: 304).

Burkina Faso, resmî anlamda Bağlantısızlar Hareketi'nin tarafında olsa da Küba, Libya ve Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler geliştirmiş ve bu ülkelerden maddî ve askerî yardım almıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü ile Nikaragua'daki Sandinist hareketi söylemsel olarak destekleyen Sankara, buna karşın Güney Afrika'daki apartheid rejimine açıkça cephe almış, Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ı da Güney Afrika ve Çad politikalarından ötürü eleştirmiştir.

Sankara, New York'ta Harlem adıyla bilinen ve siyahîlerin yaşadığı semti ziyaret ederek ABD'li yetkililerin tepkisini çekmiştir. Sankara'nın Batılı ülkelere yönelik bu ve benzeri tutumları kimilerince "anti-empyralist" olarak nitelendirilirken ülkeyi Frank bölgesinde tutmaya devam ettiği ve yabancı şirketleri millileştirmede için popülist olmakla da suçlanmıştır. Vagadugu havaalanının önündeki reklam panosunda "Empyralizmin Mezarı Burkina Faso'ya Hoşgeldiniz" anlamındaki "*Bienvenue au Burkina Faso, tombeau de l'impérialisme!*" yazısının ortasında *Coca Cola* reklamının yer alması bu paradoksu desteklemek için öne sürülen iddialardan biridir (Manson ve Knight, 2011: 28).

Sankara dönemi dış politikasının ideolojik yönelimi, komşu ülkelerle ilişkilere de yansımıştır. Bu dönemde Marksist eğilimli Jerry Rawlings yönetimindeki Gana ile iyi ilişkiler geliştirilmiş; hatta iki ülke arasında ileri bir tarihte siyasî birliğe gidilmesi dahi tartışılmıştır. Ancak ülkelerindeki darbe girişimlerinden Sankara'yı sorumlu tutan Nijer ve Togo hükümetleri ile ilişkiler bozulmuştur. Aynı şekilde Frankofil Felix Houphouet-Boigny yönetimindeki Fildişi Sahili ile ihtilaflar yaşanmıştır (Manson ve Knight, 2011: 30).

Sankara döneminde Burkina Faso'nun komşu ülkelerle yaşadığı en önemli sorunlardan bir diğeri, ekonomik çıkar motivasyonuna dayanan Agaşer ihtilafıdır. Malili diplomat İdrissa Keita'nın sınır dışı edilmesi nedeniyle bozulan Mali-Burkina Faso ilişkileri, 1985 yılı sonunda yaşanan Agaşer Savaşı ile keskinleşmiştir. Ekonomileri tarıma dayanan bu iki devlet, manganez, doğal gaz, titanyum ve uranyum gibi kıymetli yeraltı zenginliklerine sahip olduğu tahmin edilen Agaşer Şeridi'ni ilhak ederek ekonomik avantaj sağlamak istiyordu. Burkina Fasolu hükümet görevlileri, nüfus sayımı sırasında Mali sınırları içinde kalan bazı yerleşim birimlerini ziyaret ederek bölge üzerinde hak iddia ettiklerini göstermişlerdir. Bu durumu egemenlik ihlali olarak değerlendiren ve aynı zamanda Mali iç politikasındaki sıkışmışlığı fırsat bilen Musa Traore yönetimi, Fransız sömürge yönetiminin belirlediği sınırı kendi lehine değiştirmek istemiştir (Katzel ve Schwinghammer, 2000: 307-308). Mali ordusu 25 Aralık 1985'te bir kara harekâtı başlatarak Burkina Faso'ya ait bazı sınır kontrol noktalarına ve karakollara saldırmıştır. Burkina Faso da askerî birliklerini bölgeye sevk ederek karşı saldırıya geçmiş ancak daha organize ve hazırlıklı olan Mali ordusu Burkina Faso ordusuna kayıplar verdirerek bölgenin bir kısmını ele geçirmiştir. Libya, Nijerya ve Fildişi Sahili hükümetlerinin devreye girmesi ile 5 gün sonra ateşkes imzalanmıştır. Bir yıl sonra Uluslararası Adalet Divanı, söz konusu bölgenin her iki devlet arasında yaklaşık olarak eşit taksim edilmesine karar vermiş; taraf devletler de bu kararı kabul etmiştir (Copson, 1994: 27). Böylece Burkina Faso-Mali ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası aşılmıştır.

Sankara'nın politikaları zamanla hem ulusal hem uluslararası alanda muhalefetle karşılaşmıştır. Fransa ve müttefiki Fildişi Sahili, Sankara'nın Libya ve Gana ile geliştirdiği ilişkilerden ve Burkina Faso modelinin bölgede yayılma tehlikesinden endişe duymuştur. Nitekim Fransa yönetimi, caydırıcı olmasını beklediği tedbirler kapsamında 1983'ten itibaren Burkina Faso'ya yönelik kalkınma yardımını kesmiştir.

Diğer taraftan Sankara hükümetinin ülke içinde feodalizme ve baskıcı semboller olarak gördüğü başörtüsü, çokeşlilik, kadın sünneti gibi geleneklere cephe alması gelenekselci unsurları ve Müslüman toplumun bir kısmını rahatsız etmiştir (Kobo, 2012: 288). Aynı zamanda sendikalar ve cunta üyeleri arasında ayrışmalar baş göstermiştir (Kandé, 2010: 304). Giderek yalnızlaşan Sankara'ya son darbe “devrimci yoldaşı” Blaise Compaore'den gelmiştir. 15 Ekim 1987'de Compaore öncülüğündeki askerî müdahale sırasında Sankara öldürülmüştür. ABD ve Fransa'nın bu darbeye parmağının olduğu yönünde iddialar gündeme gelmiştir.⁵

İdeolojik angajmanı nedeniyle esnek bir siyaset izleyemeyen ve bu tercihini hayatıyla ödeyen Sankara, ülkede halen belli gruplarca millî kahraman olarak görülmekte ve kendini Sankarist olarak niteleyen siyasî partiler vasıtasıyla Sankara'nın mirası siyasî retoriğin bir parçası olmayı sürdürmektedir. Ne var ki bu partiler güçlü bir ittifak oluşturamadıkları için şimdiye kadar seçimlerde başarı elde etme şansı bulamamışlardır (Dibie, 2001: 157).

5 İtalyan gazeteci Silvestro Montanaro'nun Sankara suikastine müdahil olmuş kişilerle yaptığı röportajlardan oluşan ve 15-29 Temmuz 2009 tarihlerinde RaiTV'de *African Shadows* adıyla yayınlanan belgesel, suikastin perde arkası ve uluslararası bağlantılarına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Belgele göre, ABD ve Fransa, aşırı sola meyleden Sankara'yı devirmeye hazırlanıyordu. Çünkü Sankara “halkının yararına ülkenin kaynaklarını millileştirmekten bahsediyor, yabancı diktasından uzak kalmak için IMF ve Dünya Bankası'nın yardımlarını reddediyordu”. Sankara'yı devirme planı dâhilinde, Sankara'nın “kadim yol arkadaşı” Blaise Compaore, Liberya Devlet Başkanı Charles Taylor, sonradan Çad Devlet Başkanı olacak olan İdris Debi, ileride Burkina Faso Savunma Bakanı olarak görev yapacak olan Domingo Guengere Moritanya'da bir araya gelmişler ve burada “Sankara problemini” tartışmışlardır. Sankara ortadan kaldırılacak, Blaise Compaore devlet başkanı olacaktı. ABD'nin Burkina Faso Büyükelçiliği ile Fransız Büyükelçiliği'ndeki gizli servis işbirliği yapıyor, hayatî kararları onlar veriyordu. Nitekim Sankara, kurmaylarıyla toplantı halindeyken Blaise Compaore odaya girip Sankara'ya iki el ateş etmiş; Sankara, “Blaise, ben sana kardeşim diyorum, sen bana suikast yapıyorsun” demiş ve birkaç saniye sonra ölmüştür. Bkz. Cudjoe, 1988; Pambazuka News, 2009.

6. Compaore İktidarı ve Aşırı Pragmatistleşme

Compaore iktidarı, Burkina Faso siyasî tarihinin en pragmatist dönemini temsil etmektedir. Bunun ulusal çıkarları önceleyen Makyavelist anlamda bir pragmatizm mi, yoksa ideolojik “gömlek değiştirme” yoluyla iktidarını sürdürmeye yönelik oportünist anlamda bir pragmatizm mi olduğu tartışmalıdır.

Yüzbaşı Compaore, Sankara ile 1976’da Fas’ta tanışmış, sonrasında en yakın arkadaşlarından biri olmuş ve 1983’te Sankara’yı iktidara getiren darbeye kritik rol oynamıştır. 1983 darbesinden sonra Sankara’nın sağ kolu olarak devlet ve adalet bakanlığı görevlerini yürüten Compaore, 15 Ekim 1987’de Sankara’nın ölümüyle sonuçlanan kanlı askerî müdahaleye imza atmıştır.

Sankara ve devrimlerinin ünü Burkina Faso’yu aştığı için bu askerî müdahale hem ulusal hem uluslararası alanda tepki ile karşılanmıştır. Dolayısıyla Compaore, ilk iş olarak müdahaleyi meşrulaştırmaya odaklanmış ve ironik bir biçimde Sankara’yı devrime ihanet etmekle suçlamıştır. Bu nedenle “düzeltme” (*rectification*) adı altında Sankarist devrimi devam ettiriyor gibi bir görüntü vermeye çalışmış, ancak bunu yaparken esasında Sankara’nın devrimlerini tersine çevirmiştir. Adem-i merkezîyetçi siyaset yeniden merkezîleştirilmiş, sosyal eşitlik uygulamaları askıya alınmış, ülkenin ekonomik olarak kendi kendine yeter hale gelme projesi terk edilmiştir (Wilkins, 1989: 375).

Compaore, kısa sürede Lingani ve Zongo gibi Komünist yoldaşlarını da tasfiye etmiştir. Haziran 1991’de referanduma sunulan yeni anayasa ile yarı-başbakanlık adı altında başbakanın ve kabinenin fonksiyonu sınırlandırılmış; parlamento etkisizleştirilmiş; asıl iktidar, ülkeyi “kadife eldivenli bir demir yumruk” ile yöneten Compaore’nin elinde olmuştur. Compaore, dış politika dâhil olmak üzere çoğu hususta başbakanın ve parlamentonun onayına başvurmaksızın kararlar alabilmiştir (Welz, 2013: 103).

Diğer az gelişmiş Afrika ülkelerinde de sıkça rastlandığı gibi, Compaore yargıyı yürütmenin kontrolüne alarak iki dönemden fazla seçilememe kuralını değiştirmiş ve hemen her seferinde yüzde 80’leri aşan oy oranıyla yeniden seçilebilmeyi başarmıştır. Muhalefet partilerinin Compaore’ye karşı etkili bir koalisyon oluşturamamaları, muhalif adayların malî kaynakları sınırlı iken Compaore’nin devletin bütün imkânlarını kullanarak şaşaalı seçim kampanyaları yürütmesi⁶, söz konusu başarının temel nedenleri arasındadır (Welz, 2013: 106).

6 Sadece 2005 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Compaore’nin seçim kampanyasının 983 milyon franka mal olduğu belirtilmektedir. Bkz. Manson ve Kngiht, 2011: 33.

Compaore'nin iktidara geldiği 1987 sonrasında Burkina Faso'nun dış politika oryantasyonunda pragmatizm ekseninde önemli değişimler gözlemlenmiştir. Gerçekleştirdiği kanlı darbe için Fransa ve Fildişi Sahili başta olmak üzere komşu ülkelerle bozulan ilişkileri gerekçe gösteren Compaore, iktidarı devraldığı andan itibaren Batı dünyası ile özellikle de Fransa ile ilişkileri normalleştirmeye odaklanmıştır. Anti-empyralist retoriğin baskın olduğu Sankara dönemi politikalarının aksine Dünya Bankası ve IMF gibi neoliberal uluslararası finans kuruluşlarıyla ilişkilerde “adaptasyon” politikası tercih edilmiştir. Bu dönemde sosyalist iktidarlara yönetilmeye devam edenler de dâhil olmak üzere, hemen hemen bütün Afrika ülkelerinin Soğuk Savaş sonrası yeni uluslararası koşullara hızla adapte oldukları belirtilmelidir.

Compaore döneminde Burkina Faso, Çin Halk Cumhuriyeti yerine Tayvan'ı tanımaya devam eden az sayıdaki Afrika ülkelerinden biri olmuştur.⁷ Bu durum, sadece Burkina Faso'ya özgü değildir. Çoğunluğu Afrika kıtasında yer alan az gelişmiş devletler, aralarında statü ihtilafı olan devletleri dönem dönem manipüle etmişlerdir ki bu da genellikle daha fazla ekonomik çıkar elde etme saikiyle ilgilidir.

Compaore döneminde dış politikada Fransa'ya bağımlılığın ilk etkisi, Batı Sahra meselesi ile gün yüzüne çıkmıştır. Sankara yönetimi Batı Sahra'yı tanıerken Compaore rejimi tam tersine tanımadığını beyan etmiştir. Zira Batı Sahra'nın Fas'tan bağımsız olmasına karşı çıkan Fransa, etkisi altındaki ülkelere bu yönde “şantaj” yapmaktaydı (Zoubir, 2007: 168). Bununla birlikte Compaore rejimi, 1990'lı yılların ilk yarısında Liberya ve Sierra Leone'deki iç savaşlara taraf olmuştur (Adebajo, 2006: 106). Burkina Faso'nun özellikle Sierra Leone'deki iç savaşa müdahil olmasının temel gerekçelerinden birisi, yasadışı elmas ticaretinden istifade etme düşüncesiydi (Hirsch, 2001: 69). Burkina Faso, aynı şekilde komşu Fildişi Sahili'nde yaşanan iç karışıklığa da müdahil olmuş; Cumhurbaşkanı Compaore 2003 yılında verdiği bir beyanatta Fildişi Sahili'nde barışın sağlanması için mevkidaşı Laurent Gbagbo'nun istifa etmesi gerektiğini belirtmiştir (Adjehi, 2012: 182-183). Compaore rejimi, Fransa'nın teşviki ve iç politikada kendisine yönelen baskıların etkisiyle birkaç yıl içerisinde müdahaleci tutumunu terk etmiş, hatta Fildişi Sahili'ndeki siyasî krizin çözümünde arabulucu rol üstlenerek taraflar arasında 2007 yılında Vagadugu'da bir anlaşma imzalanmasını sağlamıştır. Burkina Faso benzer şekilde Togo ve Nijer'deki siyasî krizlerde, Sudan'daki Darfur krizinde ve son olarak 2012'de Mali'nin

7 Burkina Faso, 1961'den 1973'e kadar Tayvan'ı, 1973-1994 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti'ni, 1994-2018 yılları arasında yeniden Tayvan'ı, 2018'den sonra ise yeniden Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımıştır.

kuzeyindeki Azavad bölgesindeki krizde arabuluculuk yapmıştır (Chilson, 2012).

Bu yöndeki yapıcı dış politika hamlelerinin katkısıyla Burkina Faso, 2008-2009 döneminde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeliğine seçilmiştir. Burkina Faso'nun Sahel bölgesindeki kontrterör misyonlarına destek vermesi nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri-Burkina Faso ilişkileri de bu dönemde "normalden mükemmele" dönmüştür (Bureau of African Affairs, 2012).

Compaore'nin bölgesel çözüm süreçlerinde etkin bir rol üstlenmesi, iç politikadaki demokratik kusurlarını bir müddet gölgede bırakmıştır. Zira arabuluculuktaki başarılar millî gurur meselesi haline getirilmiş ve bazı muhalif politikacılar tarafından dahi takdirle karşılanmıştır (Welz, 2013: 109). Ancak bu olumlu hava, Compaore'nin iktidarına yönelik aşağıdan gelen tepkileri frenlemeye yetmemiştir. 2011 yılı Şubat ayında başlayan hükümet karşıtı protestolar, Compaore iktidarını sarsmıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan süreçle paralel ilerleyen ve ülkedeki yoğun insan hakkı ihlalleri, yolsuzluk ve zorlaşan hayat şartlarını protesto eden gösteriler, 2014 yılında meclis binasının ateşe verilmesine kadar varan yeni ve daha güçlü bir protesto dalgasına dönüşmüştür. Daha önceki gösterilerde muhalif gruplara kısmî tavizler vererek iktidarını koruyan Compaore, birkaç ay süren geniş katılımlı gösterilerden sonra istifa etmek durumunda kalmıştır (CNN Türk, 2014). Zira huzursuzluk kitleselleştiğinde iç ve dış politikadaki pragmatist manevralar da bir yerde işlevsizleşmektedir.

Sonuç

Burkina Faso, ideoloji-pragmatizm ilişkisi açısından az gelişmiş Afrika devletlerinin siyaset anlayışlarını örnekleyen bir vakadır. Tarihsel olarak bakıldığında, sömürgecilik öncesi dönemde bu topraklarda hüküm süren Mossi konfederasyonunun ulus-devlet öncesi siyasal yapılara özgü bir hâkimiyet telakkisi ile hareket ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu telakkinin iki ana unsuru, çevresindeki zenginliklerden faydalanmak için olabildiğince genişleme ve fethedilen halkları pragmatist biçimde kendisine tabi kılmadır.

Mossi yönetici sınıfı, sömürgecilik döneminde görece güçsüz olmanın da etken olduğu bir pragmatizmle sömürge idaresine uyum sağlamıştır. Zaman zaman sömürge idaresinin uygulamalarına karşı ayaklanmalar örgütlenmiş fakat bunlar bağımsızlık yönünde bir siyasal mobilizasyona dönüşmemiştir. O dönem Yukarı Volta olarak anılan Burkina Faso, 1958'de yapılan halk oylamasında tam bağımsızlık yerine Fransız Milletler Topluluğu dâhilinde özerk olmayı tercih

etmiştir. Bu durum, Gine'deki gibi etkili bir liderliğin olmayışına bağlı siyasal bilinç düzeyinin yetersizliği veya bağımlılığın faydası ile bağımsızlığın maliyeti arasındaki tercihle açıklanabilir.

Bağımsızlık sonrası süreç analiz edildiğinde, küçük/az gelişmiş devlet niteliğini yansıtır şekilde, devlet başkanlarının kişisel özelliklerinin fazlasıyla ülke siyasetini belirlediği görülmektedir. Maurice Yameogo'nun *evolue* karakteri, Aboubakar Lamizana'nın Müslüman kimliği, Thomas Sankara'nın Marksist dünya görüşü, Blaise Compaore'nin pragmatist kişiliği doğrudan ülke siyasetine yansımıştır. Rusya gibi büyük güçlerde veya Türkiye gibi orta ölçekli/bölgesel güçlerde de iktidarı elinde bulunduranların kişisel özelliklerinin veya dünya görüşlerinin ülke siyasetine bir şekilde yansıdığı iddia edilebilir ancak bu yansıma küçük/az gelişmiş ülkelerdeki kadar "sınırsız" olmamaktadır. Küçük/az gelişmiş devletlerin siyasetleri, gerek ideolojik gerekse pragmatist anlamda hızlı geçişlere daha müsait bir ortam sunmaktadır. Dolayısıyla bu devletlerin büyük ve bölgesel güçlere nispetle çok daha esnek ve değişken bir siyasal yapıya sahip oldukları söylenebilir.

Kaynakça

- Adebajo, Adekeye (2002), *Liberia's Civil War: Nigeria, ECOMOG, and Regional Security in West Africa* (Boulder: Lynne Rienner Publishers).
- Adjeji, Daman Laurent (2012), *Côte d'Ivoire, Caught in Cross Fire, and Africa, in Dire Straits* (Victoria: Trafford Publishing).
- Adloff, Richard (1958), *French West Africa* (Londra: Allen and Unwin).
- Anyangwe, Carlson (2012), *Revolutionary Overthrow of Constitutional Orders in Africa* (Bamenda: Langa RPCIG).
- Ataöv, Türkkaya (1975), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları).
- Bayram, Mürsel (2018), "Benin, Gabon ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Siyasal İhtidarlarda Libya Devrik Lideri Muammer Kaddafi'nin Etkisi", İsmail Ermağan (Der.), *Dünya Siyasetinde Afrika 5* (Ankara: Nobel Akademik).
- Bonkougou, Mathieu (2007), "Burkina Faso Salutes Africa's Che Thomas Sankara", <http://www.reuters.com/article/idUSL17577712> (17 Ekim 2007).
- Chafer, Tony (2002), *The End of Empire in French West Africa: France's Successful Decolonization?* (Oxford ve New York: Berg).
- CNN Türk (2014) "Burkina Faso'da Devlet Başkanı Campaore istifa etti", <http://www.cnnturk.com/haber/dunya/burkina-fasoda-darbe> (30 Ekim 2014).
- Copson, Raymond W. (1994), *Africa's Wars and Prospects for Peace* (New York: M.E. Sharpe).
- Cudjoe, Alfred (1998), *Who Killed Sankara?* (Akra: Author).

- Cyr, Ruth Nora (2001), *Twentieth Century Africa* (Lincoln: Writers Club Press).
- DeLancey, Mark Dike, Rebecca Mbuh, Mark W. DeLancey (2010), *Historical Dictionary of the Republic of Cameroon* (Lanham: Scarecrow Press).
- Dibie, Robert (2001), *The Politics and Policies of Sub-Saharan Africa* (Lanham: University Press of America).
- DuBois, Victor D. (1969), *The Military Regime of President Sangoulé Lamizana* (Hanover: American Universities Field Staff).
- Echemberg, Myron (1971), *African Reactions to French Colonial Conquest: Upper Volta in the Nineteenth Century* (Madison: University of Wisconsin Press).
- Englebert, Pierre (1996), *Burkina Faso: Unsteady Statehood in West Africa* (Boulder: Westview Press).
- Heywood, Andrew (2007), *Siyasî İdeolojiler* (Ankara, Adres Yayınları).
- Hirsch, John L. (2001), *Sierra Leone: Diamonds and The Struggle for Democracy* (Boulder, Lynne Rienner).
- Isichei, Elizabeth (1997), *A History of African Societies to 1870* (Cambridge, Cambridge University Press).
- Izard, Michel (1982), "La Politique Extérieure d'un Royaume Africain: le Yatênga au XIXe siècle", *Cahiers d'Études Africaines*, 22 (87-88): 363-385.
- Izard, Michel (1970), *Introduction a l'Histoire de Royaumes Mossi* (Paris: Centre National de la Recherche Scientifique).
- Jaffré, Bruno (2007), *Biographie de Thomas Sankara: La Patrie ou La Mort* (Paris, L'Harmattan).
- Janin, Sylviane (2010), *Burkina Faso: Pays des Hommes Integres* (Genève: Editions Olizane).
- Kaboré, Roger Bila (2002), *Histoire Politique du Burkina Faso: 1919-2000* (Paris, L'Harmattan).
- Kandé, Sylvie (2010), "Sankara, Thomas", Irele, F. Abiola ve Biodun Jeyifo (Der.), *The Oxford Encyclopedia of African Thought* (Oxford: Oxford University Press).
- Kandeh, Jimmy D. (2004), *Coups from Below: Armed Subalterns and State Power in West Africa* (New York: Palgrave Macmillan).
- Katangole, Emmanuel (2011), *The Sacrifice of Africa: A Political Theology for Africa* (Grand Rapids: William. B. Eerdmans Publishing).
- Katzel, Klaus Jürgen ve Torsten Schwinghammer (2000), *Warfare since The Second World War* (New Brunswick, Transaction Publishers).
- Kobo, Ousman Murzik (2012), *Unveiling Modernity in Twentieth-Century West African Islamic Reforms* (Leiden: Koninklijke Brill).
- Lingane, Zakaria (2001), "Errance, Sédanterité ou la Naissance d'une Ethnie Prohibée: Le Silmimoose du Burkina Faso", *Anthropologica*, 43 (2): 231-252.
- Machiavelli, Niccolò (1961), *Il Principe* (Torino: Einaudi).
- Mack-Williams, Kibibi V. (1996), *Mossi* (New York: Rosen).
- Manson, Katrina ve Knight, James (2011), *Burkina Faso* (Guilford: Globe Pequot Press).
- Martens, Ludo (1989), *Sankara, Compaoré et La Révolution Burkinabè* (Berchem: Editions EPO).
- Middle East Record 1961* (1962), Oron, Yitzhak (Der.), (Kudüs: Mekhon Shiloah le-ḥeker ha-Mizrah ha-tikhon ve-Afrika).

- Nohlen, Dieter, Michael Krennerich, Bernard Thibaut (1999), *Elections in Africa: A Data Handbook* (Oxford: Oxford University Press).
- Otayek, Rene (1989), "Burkina Faso: Between Feeble State and Total State, The Swing Continues", Donald Cruise O'Brien, John Dunn, Richard Rathbone (Der.), *Contemporary West African States* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Ouattara, Soungalo (2007), *Gouvernance et Libertés Locales: Pour une Renaissance de l'Afrique* (Paris: Éditions Karthala)
- Pambazuka News (2009), "Italian revelations on the assassination of Thomas Sankara", <http://www.pambazuka.org/pan-africanism/italian-revelations-assassination-thomas-sankara> (03 Eylül 2009).
- Quarterly Economic Review of Ivory Coast, Togo, Benin, Niger, Upper Volta* (1980), (Londra: Economist Intelligence Unit Ltd.).
- Record of the Arab World: Yearbook of Arab and Israeli Politics* (1972), (Beyrut: Research and Publishing House).
- Rupley, Lawrence A., Lamissa Bangali, Boureima Diamitani (2013), *Historical Dictionary of Burkina Faso* (Lanham: Scarecrow Press).
- Sankara, Thomas (2007), *Thomas Sankara Speaks: The Burkina Faso Revolution, 1983-1987* New York: Pathfinder Press).
- Savonnet-Guyot, Claudette (1986), *État et Sociétés au Burkina: Essai sur Le Politique Africain* (Paris: Editions Karthala).
- Schmidt, Elizabeth (2007), *Cold War and Decolonization in Guinea, 1946-1958* (Ohio: Ohio University Press).
- Shifferd, Patricia A. (1996), "Ideological Problems and the Problem of Ideology: Reflections on Integration and Strain in Pre-Colonial West Africa", Claessen, Henri J. M. ve Jarich Gerlof Oosten (Der.), *Ideology and the Formation of Early States* (Köln: Brill).
- Skinner, Elliot Percival (1989), *The Mossi of Burkina Faso: Chiefs, Politicians, and Soldiers* (Prospect Heights: Waveland Press).
- Thomson, Alex (2010), *An Introduction to African Politics* (New York: Routledge).
- Tiendrebeogo, Yamba (1963), "Histoire Traditionnelle des Mossi de Ouagadougou", *Journal de la Société des Africanistes*, 33 (1):7-46.
- U.S Department of State Bureau of African Affairs (2012), "U.S. Relations with Burkina Faso", 19 Aralık 2012.
- Welch, Claude E. (1986), "Military Disengagement from Politics?: Incentives and Obstacles in Political Change", Baynham, Siman (Der.), *Military Power and Politics in Black Africa* (Croom Helm: Kent).
- Welz, Martin (2013), *Integrating Africa: Decolonization's Legacies, Sovereignty and the African Union* (New York: Routledge).
- Wilkins, Michael (1989), "The Death of Thomas Sankara and the Rectification of the People's Revolution in Burkina Faso", *African Affairs*, 88 (352): 375-388.
- Zoubir, Yahia H. (2007), "Stalemate in Western Sahara: Ending International Legality", *Middle East Policy*, 14 (4): 158-177.